

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งเน้นการลงทุนโดยรวมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การสร้างเขื่อน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2535) ซึ่งจะเห็นได้จากภาคการเกษตรเป็นภาคเศรษฐกิจหลัก และยังเป็นภาคการผลิตที่รองรับแรงงานมากที่สุด ปัจจุบันประมาณมากกว่าครึ่งของแรงงานยังอยู่ในภาคการเกษตร แต่หากพิจารณามูลค่าเพิ่มภาคการเกษตรจะพบว่ามีส่วนเพียงประมาณร้อยละ 10 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) จากปี 2542 การส่งออกภาคเกษตรมีมูลค่าสูงถึง 471,256 ล้านบาท จากมูลค่าการส่งออกทั้งสิ้น 2,214,249 ล้านบาท ดังนั้นจึงคิดเป็นประมาณ 1 ใน 5 ของมูลค่าสินค้าส่งออกโดยภาคการเกษตรของไทยเติบโตในอัตราที่ต่ำกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product : GDP) เมื่อเปรียบเทียบกับภาคการผลิตอื่นๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะลดลง ส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเสื่อมโทรม รวมถึงจากการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากทรัพยากรของประเทศทั้งแรงงานที่คืน และน้ำซึ่งมีอยู่ในสภาพที่จำกัดและมีปัญหาเกิดขึ้นกับทรัพยากรเหล่านี้เพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวอย่างเร่งรัดของระบบเศรษฐกิจไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 ได้มีผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมของไทยตามที่เรียกกัน Dutch Disease¹ กล่าวคือการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Sector) ได้ดึงดูดปัจจัยการผลิตออกจากภาคการเกษตร และสร้างแรงกดดันด้านต้นทุนแก่ภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน ในขณะที่เงินเฟ้อเงินเฟ้อของไทยสูงกว่าสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้อัตราการแลกเปลี่ยนที่แท้จริงของไทย เมื่อเทียบกับคู่ค้าและคู่แข่งสูงเกินความเป็นจริง ทำให้แรงกดดัน

¹ คำว่า Dutch Disease เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่ได้รับสมญานามตามประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อประเทศนี้ค้นพบก๊าซธรรมชาติ ต่อมาได้ใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจหนึ่ง โดยเฉพาะการขยายตัวของการส่งออกสุทธิซึ่งทำให้อัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริงสูงขึ้น ทำให้ภาคเศรษฐกิจส่งออกอื่นๆ ไม่สามารถแข่งขันในตลาดส่งออกได้

เหล่านี้มีผลกระทบต่อศักยภาพของภาคการเกษตร โดยตรงรวมไปถึงอุตสาหกรรมที่พึ่งพาในภาคการเกษตรของไทย (มิ่งสรรพ, 2546) จากรายงานของกรมวิชาการเกษตร (2532) กล่าวว่า เกษตรกรได้หันมาผลิตเพื่อให้ได้เงินมาเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยน เห็นได้จากการขยาย พื้นที่เพาะปลูกเพื่อการปลูกพืชไร่ชนิดต่างๆ เพื่อการส่งออกอย่างมาก เช่น ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ฯลฯ การเพาะปลูกพืชเหล่านี้เกิดขึ้น โดยการบุกเบิกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงจากเดิมมาก ซึ่งสอดคล้องจากรายงานของกรมป่าไม้ (2545) ที่ได้กล่าวว่า สามทศวรรษที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้ของไทยได้ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 224.5 ล้านไร่ หรือ ร้อยละ 70 ของประเทศในปี พ.ศ. 2453 มาเป็น 198 ล้านไร่หรือร้อยละ 62 ของพื้นที่ประเทศในปี พ.ศ. 2503 และในปี 2541 เหลือพื้นที่ป่าไม้เพียง 81.1 ล้านไร่ หรือร้อยละ 25.6 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ในอดีตเมื่อป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ น้ำฝนถูกดูดซับไว้ในป่า ส่วนหนึ่งจะไหลลงสู่ใต้ดิน อีกส่วนหนึ่งจะถูกเก็บกักไว้ในที่ลุ่ม ส่วนที่เหลือจะระเหยสู่บรรยากาศและไหลลงสู่ ลำห้วย ลำธาร แม่น้ำ และออกสู่ทะเล น้ำที่ถูกเก็บกักไว้ในป่าและในแหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้จะค่อยๆ ไหลซึมซับตลอดปี ส่วนที่ขังอยู่ในหนอง คลอง บึง และแอ่งน้ำต่างๆ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาระบบนิเวศของป่าไม้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อฝนตกลงมาน้ำไหลสู่ที่ต่ำอย่างรวดเร็ว เนื่องจากไม่มีที่เก็บกักส่งผลทำให้มีน้ำท่วมฉับพลันอย่างรุนแรง และน้ำไหลลงสู่ทะเลจนหมด เมื่อไม่มีน้ำจากป่าไม้มาเติมแหล่งน้ำธรรมชาติก็เหือดแห้ง และขาดน้ำบริโภคอยู่เสมอ

ดังจะเห็นได้จากสภาพการขาดแคลนน้ำในช่วงหลายปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นสถานการณ์น้ำของไทยว่ามีได้มีความอุดมสมบูรณ์ มีใช้เต็มที่ตลอดปีเหมือนอดีตยิ่งเมื่อหันมาดูปริมาณน้ำจืดที่หมุนเวียนมาใช้ได้รายปีจากรายงานของ World Resources Institute อ้างโดย มิ่งสรรพ (2546 :13-14) พบว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปริมาณน้ำจืดต่อคนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยทั้งของโลก และของเอเชียปัญหาความจำกัด รวมถึงแนวโน้มที่ลดลงของปริมาณน้ำ ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรเพราะภาคเกษตรกรรมของไทย เน้นการปลูกข้าวเป็นสำคัญจึงเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีการใช้น้ำในปริมาณที่สูงกว่าภาคอื่นๆ รวมถึงลักษณะการใช้น้ำเพื่อการเกษตรจะอาศัยน้ำฝน แม้ว่าจะมีความเสี่ยงสูง และมีส่วนให้เกษตรกรต้องเลือกปลูกเฉพาะพืชที่ทนต่อสภาพขาดแคลนน้ำได้ จะเห็นได้จากรายงานของกรมส่งเสริมการเกษตร (2543) ซึ่งได้กล่าวถึงพื้นที่ชลประทานของไทยที่มีอยู่เพียงร้อยละ 22 ของพื้นที่เพาะปลูกนั้น ก็มีได้รับน้ำจากชลประทานจริงๆ ตลอดจนทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหาย นำไปสู่ปัญหาความยากจน ซึ่งปัจจุบันรัฐบาลมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยกำหนดทิศทางที่ชัดเจนในการจัดหา น้ำ และพัฒนาแหล่งน้ำให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการขั้น

พื้นฐานในการทำการเกษตร อุปโภคบริโภค รวมถึงมีศักยภาพ และความต้องการ เพื่อให้เกษตรกรสามารถจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำ ได้อย่างผสมผสานกลมกลืนกับปัจจัยการผลิตและวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” คือ หลักการอันแบ่งที่ดินเพื่อขุดบ่อน้ำ ที่ดินปลูกข้าว และที่ดินส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยอย่างเป็นสัดส่วน โดยมีหลักสำคัญที่ต้องการ คือ การผลิตข้าวบริโภคเพียงพอประจำปี มีกินมีใช้เพียงพอเลี้ยงตัวได้ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น ตามหลักการสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่

จากความสำคัญดังกล่าวมีความสอดคล้องกับอาพล (2540) ที่ได้กล่าวถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ ทรงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการทดสอบที่จังหวัดสระบุรีและกาฬสินธุ์ และทรงแนะนำว่าควรทำการศึกษาเพิ่มเติมอีกหลายแห่ง เพื่อพิสูจน์ว่าหากเกษตรกรปฏิบัติ ตามแนวทางดังกล่าว จะสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ควรมีการพิจารณาถึงองค์ประกอบของเกษตรกรที่สามารถจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ ได้อย่างผสมผสานกันอย่าง เหมาะสมกับปัจจัยการผลิตและวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย โดยต้องมีทุน ในการดำเนินงานบ้างพอสมควรกับกิจกรรมต่างๆ ภายในไร่นาของเกษตรกรโดยมีการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมในสภาพพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร สำหรับในพื้นที่เขตรับผิดชอบของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ได้มีการดำเนินการส่งเสริมให้เกษตรกรจัดทำแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยได้รับอนุมัติจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มาดำเนินงาน ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องนี้เป็นอย่างมากและมีความต้องการที่จะศึกษาถึงการ ใช้ประโยชน์จากสระน้ำใน โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร ในจังหวัดเชียงใหม่ และต้องการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมกับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรรวมถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางช่วยเสริมสร้างด้านรายได้ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับเกษตรกร โดยคำนึงถึงด้านเศรษฐกิจอย่างพอเพียง และสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากสระน้ำใน โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคม กับ การใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงเป็นการศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์จากสระน้ำ โดยเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของรัฐรวมถึงเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย และแผนปฏิบัติโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่อื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อไป

สมมุติฐานของการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

ขอบเขตและวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์จากสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยแบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ก. ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2542

ข. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วยตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ซึ่งตัวแปรที่นำมาศึกษามีดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย

ลักษณะส่วนบุคคล

- อายุ
- ระดับการศึกษา
- จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

- รายได้รวมของครอบครัว
- ขนาดพื้นที่ถือครอง
- ขนาดพื้นที่ทำกิน
- แรงงานในครัวเรือน

- แหล่งความรู้และข่าวสาร
- การศึกษาดูงาน
- การเข้ารับการศึกษาอบรม
- การมีส่วนร่วมของเกษตรกร
- การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

การใช้ประโยชน์จากสระน้ำใน โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

(Independent Variables)

ตัวแปรตาม

(Dependent Variable)

ลักษณะส่วนบุคคล

- อายุ
 - ระดับการศึกษา
 - จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม
- รายได้รวมของครอบครัว
 - ขนาดพื้นที่ถือครอง
 - ขนาดพื้นที่ทำกิน
 - แรงงานในครัวเรือน
 - แหล่งความรู้และข่าวสาร
 - การศึกษาดูงาน
 - การเข้ารับการศึกษาอบรม
 - การมีส่วนร่วมของเกษตรกร
 - การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่

การใช้ประโยชน์จากสระน้ำใน
โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

นิยามศัพท์

โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง แนวทางปฏิบัติในการจัดการที่ดิน และน้ำเพื่อการเกษตรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริขึ้น โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วนในอัตราส่วน 30:30:30:10(30 ส่วนแรกได้แก่ทำการขุดสระน้ำ 30 ส่วนที่สองปลูกข้าว 30 ส่วนที่สามปลูกพืชยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร และ 10 ส่วนสุดท้ายใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ โรงเรือน ฯลฯ) อัตราส่วน ดังกล่าวสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตาม ความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ แรงงาน และแหล่งน้ำ

การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ หมายถึง การนำน้ำจากสระน้ำมาใช้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของสำนักงานเกษตรอำเภอ

อายุ หมายถึง อายุของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาสูงสุดของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

จำนวนสมาชิกในครอบครัว หมายถึง จำนวนบุคคลที่อาศัยอยู่ในครอบครัวของเกษตรกร
ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง พื้นที่การถือครองทั้งหมดของเกษตรกร มีหน่วยเป็นไร่
ขนาดพื้นที่ทำกิน หมายถึง พื้นที่ทำกินเพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตร มีหน่วยเป็นไร่
แรงงานในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกร ที่สามารถทำงานในด้านการเกษตรได้

รายได้รวมของครอบครัว หมายถึง รายได้ทั้งหมดของเกษตรกรรวมสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกัน ยังมีได้หักค่าใช้จ่ายใดๆ ในปี 2545 โดยคิดเป็นเงินสด

แหล่งความรู้และข่าวสาร หมายถึง การที่เกษตรกรรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่จากแหล่งต่างๆ ได้แก่ เพื่อนบ้าน หอกระจายข่าว วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ โดยวัดจากความถี่ของการได้รับข่าวสาร

การศึกษาดูงาน หมายถึง การที่เกษตรกรได้เข้าร่วมในการดูงานในพื้นที่อื่นๆ ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา

การเข้ารับการฝึกอบรม หมายถึง การที่เกษตรกรได้เข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา

การมีส่วนร่วมของเกษตรกร หมายถึง การที่เกษตรกรได้มีการปรึกษาหารือ การเข้าร่วมประชุมกับเจ้าหน้าที่ การรวมตัวเป็นกลุ่ม การแสดงความคิดเห็นและนำข้อคิดเห็นมาวางแผนกับเจ้าหน้าที่ และการร่วมติดตามผลกับเจ้าหน้าที่

การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ หมายถึง การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ การชี้แจงให้ความรู้ การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐาน การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและให้เทคโนโลยี การมีโอกาสให้คำปรึกษา รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผลเกษตรกรจากการเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ วัตโดยใช้ความถี่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved